Передслово

Кожне покоління мусить розказати світові власну історію причетності до життя. Відкривати нове важливо, але так само важливо переосмислювати давно відкрите. Особливо важливо це робити тоді, коли докорінно змінюється світ. Колись кимось розказані історії треба перевіряти новими часами й обставинами. Таке тестування може виявити, що ми живемо в чужих історіях. Можливо, вони досконалі, виважені та вивірені, але інші, чужі, дружні або ворожі, або навіть смертельні. Можливо, наша історія далека від довершеності, однак не розказавши її, створюємо ризик залишитися комою в чужому тексті. *Одеса і мова* — годі уявити собі одночасно просту й складну оповідь. Перерозказати чужу? Відважитися оповісти свою, яка, може, стане висхідною точкою нового сенсу?

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

В очікуванні на зустріч і в роздумах про призначення України з'явилася Одеса з оповіддю про мови під назвою «Одеса. Степом і Морем розказана історія». З якої мови починалася історія світу, в осерді якого Одеса? Звідки взялися і які мови звучали на вигині лука тепер Одеської затоки між Великим степом і Чорним морем? Як дійшло до того, що надзвичайно багатий мовний світ опинився перед загрозою перетворитися на примітивно одномовний? Чому це не кінець історії? — Ні, не дає відповіді на ці запитання «Одеса. Степом і Морем розказана історія». Вона запрошує в мандрівку до пошуків власних відповідей на одвічні людські запитання про свою мову чи мови, про мову чи мови своїх міст і сіл, або ж цілого світу, в якому ми живемо, світу, не обмеженого ні простором, ні часом.

«Одеса. Степом і Морем розказана історія» — це дві історії. Та, що на сторінках, і та, що складається з багатьох розмов, зустрічей, спільних роздумів, телефонних дзвінків і зумів, доріг, підтримки й допомоги людей. Одеситів і не-одеситів, для яких Одеса є коштовною намистиною у низанці днів, що творять життя.

Як завжди з моїми текстами, все починається з Лесі Демської. Їй моя вдячність за те, що у них і поза ними. Ангеліно Трофимчук, спасибі за те, що розвернули мій погляд на північний берег Чорного моря. В'ячеславе Воловик, тобі першому

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

я розповіла про завдання написати книжку про мови Одеси. Дякую за абсолютну віру в мої сили навіть тоді, коли я ще сама не знала, про що насправді писати. Дякую за знайомство з Володимиром Півтораком. Володимире, дякую за те, що мені не довелося блудити манівцями історії. Дякую Аліму Алієву за кримських татар. Оксані Продан за останній штрих у назві.

Спеціальна подяка Михайлові Тарану, який домовився з Миколою Вікнянським, який домовився із Сергієм Коваленком, і поміж друкованого тексту з'явилися фотоцитати як візуальні послання тим, хто житиме через сто років і захоче пізнати світ Одеси в час війни на початку XXI століття. Дякую, Сергію, за надзвичайні фотографії. Дякую Аллі й Миколі Вікнянським, Наталі та Сергію Коваленкам, Михайлові Тарану за маленьку одеську березневу літературну резиденцію.

Дякую своїм уважним і критичним читачам рукопису Мамі Марії, Богдану Ковалеву, В'ячеславу Воловику, Миколі Вікнянському.

Дякую татові Мар'янові, дідові Трохиму і дідові Тимкові, бабуні Єлизаветі-Севетці за те, що Ви були на цій Землі й були зі мною.

Дякую, Одесо, Великий степ, Чорне море і Мово.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

1

Звідки взялася Одеса

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Кажуть, Одеса з'явилася раптово й нізвідки. «З нічого, з нуля виникло це місто, — пише у своїх спогадах великий одесит Володимир-Зеєв Жаботинський, — за сто літ до мого народження, десятьма мовами базікали його мешканці, і жодною з них не володіли досконало. [...] Місто ефемерне, як рицина пророка Йони, і все, що проростає в ньому, — матеріальне, моральне, суспільне — також рицина Йонова, перехідний випадок, дотеп, авантюра»[1]. Не годиться підважувати ні раптовість, ні нізвідкись Одеси наприкінці XVIII століття, але...

Між Великим степом і Чорним морем люди мешкали кілька тисячоліть поспіль. Були кращі часи, коли вони засновували тут більші або менші за розміром і успіхом поселення. Були часи гірші, коли життя застигало, але не зникало. Влас-

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ну присутність на березі моря люди записували іменами моря і нотували у назвах своїх поселень. До того як урешті-решт стати *Чорним морем* — Μαύρη θάλασσα, Nigrum pontum, Mare Nigro, — цей світ води мав зо два десятки різних імен різними мовами. Називався морем Хозарським, Руським, Візантійським, Авксинським і Евксинським, просто Mare Maggiore... З назвами поселень усе було набагато складніше, ніж з морем. Вони з'являлися і зникали, змінювалися або тривали. З'являлися і зникали разом з появою і зникненням самих поселень. Змінювалися разом зі зміною тих, хто їх називав, і тривали також разом з триванням тих, хто називав.

У 1265 році в договорі між імператором Візантійської імперії Михайлом VIII Палеологом та венеційським дожем Райнеріо Ґено (dominus Raynerius Geno) офіційно з'являється назва *Μαύρη θάλασσα*, перекладена латиною *Mare Nigro*.

Baḥr al-Khazar (Хозарське море, Sea of the Khazars), *Baḥr al-Rūs* (Руське море, Rusian Sea), *Baḥr al-Rūm* (Візантійське море, Sea of Byzantium), *Baḥr al-Burghar / Baḥr al-Burghaz* (море Булгарів, Sea of the Bulghārs), *Baḥr Ṭarābazundah* (Трапезундське море, Sea of Trebizond), *Baḥr Nīṭash*

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>